REKVIEM EGY SZÍNHÁZI EMBERÉRT

VÁMOS LÁSZLÓ 1928-1996

Vannak színházművészek, akiknek színháztörténeti helyét az utókor jelöli ki, gondos elemző munkával. Vámos László rendezői munkásságát is így értékeli majd a szakirodalom, amennyiben egyáltalán lesz még szakirodalom, lesznek elemzésre hajlandó szakemberek, és a kultúra szisztematikus megszüntetésén fáradozók áldásos tevékenysége ellenére lesz még színházi publikáció.

Vámos László azonban nemcsak rendező volt, hanem pedagógus, színházvezető, organizátor, szakmai tisztségviselő is, mondhatni, a szó klasszikus értelmében vett színházi ember, aki a *tudvágyat szakhoz nem* köté, *hanem átpillantását vágyta az egésznek*. És ebben a tekintetben nem kell várni a színháztörténet értékelésével. Vámos a legönzetlenebb, legbecsületesebb, legkonstruktívabb színházi emberek egyike volt, akit valaha ismertem.

Szeretnék piedesztálra emelni egy szót: részvétel. Vámos részt vett a színházi életben, benne volta sűrűjében, érvelt, harcolt és főleg dolgozott annak megvalósításáért, amit követendőnek látott. Miközben számos úgynevezett szaktekintély kivonult a pályáról, s még jó, ha nem a pálya széléről kiabált be durvaságokat, hanem „csak" látatlanban ítélkezett élők és holtak fölött, ő színházba járt, színházat csinált, és a legritkább esetben adta, sokkal inkább állta a pofonokat. Miközben népszerűséget lehetett szerezni a totális részvétlenséggel, az egyéni föltűnősködés destruktív bon mot-jaival, a tüntető rosszindulat individualizmusával, ő megmaradt közösségi embernek, csapatjátékosnak, aki nemcsak a saját csapatáért, a saját társulatáért szállt ringbe, hanem az egész „ligáért". Miközben egyéni lobbistáktól volt hangos a stadion, ő csöndben, szívósan és sikerrel képviselte a szakmai közérdeket. (Saját érdekében nem volt ilyen „ügyes". Színházvezetőként sohasem került abszolút „hatalmi" helyzetbe, valószínűleg nem is vágyta a hatalmat. A sors tragikus fintora, hogy pályája betetőzéseként mint az Operaház főigazgatója először kerülhetett volna korlátlan vezetői szerepbe, egy meglehetősen korlátozott helyzetben, de ez a lehetőség már nem adatott meg neki.)

Fáradhatatlanul járt színházba. Vajon hányan tudják ebben a szakmában, milyen önvédelmi reflexek kifejlesztésével jár az ilyesmi? A szakmai szervezet szűkebb vezetőségében gyakran ültem egy asztalnál vele, esztétikai nézeteit nagyon ritkán osztottam, de megtanultam becsülni, mert láttam, hogy manipulálatlanok: meggyőződéséből fakadnak. Talán csak az alternatív színházat nem tudta elfogadni, de ezt be is vallotta. Minden más tekintetben fölülemelkedett elfogultságain: a tavalyi országos találkozó kurátoraként az ízlésétől távol eső produkciókból is válogatott. Sohasem próbálta kirekeszteni a képből a neki nem tetszőt. Ízlése, szemlélete meglehetősen behatárolt volt, emlékszem, egy szakmai közgyűlésen maró szatírát olvasott föl a klasszikusokat „fölforgató", ahogy ő mondta, „visszafelé olvasó" rendezőkről, „Telmah, a nád" volt a címe - Hamlet, a dán visszafelé olvasva-, élvezte a sikert, hiszen az ilyesminek csepűrágók körében sikere szokott lenni, s ő szeretett szerepelni; egyszóval élvezte a sikert, meg volt róla győződve, hogy fontos dolgokat mond ki, és hogy igaza van - de ennél nem ment tovább. Nem akarta dezavuálni, kirekeszteni a neki nem tetsző színházat. Ő az, akiről a hetvenes, nyolcvanas évek nagyjai közül biztosan tudom, hogy nem jelentett föl kritikusokat Aczél Györgynél.

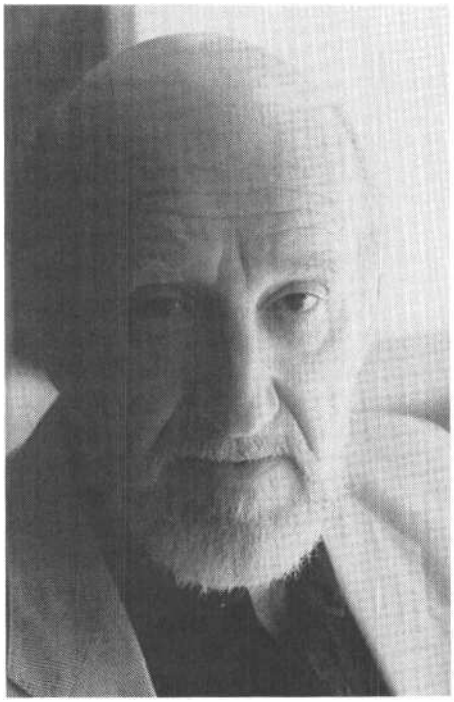

Viszont elment velük tiltakozni Tóth Dezsőhöz, Pozsgay Imréhez, amikor a kritikusok Kornis Mihály *Hallelujáját* ítélték a legjobb drámának, és Aczél ezért betiltotta a kritikusdíjat. Pedig nem kedvelte sem a kritikusokat, sem a kritikusok díjait; az utóbbiak „ellendíjaként" hozta létre az országos találkozó díjait (amit gyakran ugyanazok kaptak). Néha meg is sértődött egy-egy bírálat miatt, főleg fiatalabb korában, volt úgy, hogy évekig nem fogadta a köszönést. Később e tekintetben bölcsességre tett szert. Maga emlegette többször is: megtanulta, hogy a kritikára nem szabad reagálni, és ezt be is tartotta, egy-egy róla szóló negatív bírálat megjelenése után nyugodtan, tárgyszerűen lehetett vele bármiről beszélgetni.

Rendezői fénykora - de ez csak az én szubjektív megítélésem - az ötvenes-hatvanas évek. Debreceni munkáit nem láthattam; a Csokonai Színház akkori hírneve semmiképpen sem lehetett független az ő ifjúi ambícióitól. A Madách Színházban egészen a hatvanas évek végéig működő szerencsés konstelláció kedvezett annak az érzelemdús, színészközpontú teatralitásnak, amely nem volt különösképpen elfoglalva a drámák értelmezésével, s részint szabadjára engedte, részint szakmailag koordinálta a teremtő játékösztönt. Legjobb rendezésének A *vágy villamosát* tartom: Ezt az előadást nagyon sokszor láttam. Szentimentálisabban, melodrámaibban játszotta Tennessee Williamset annál, ahogy az író elképzelte; Tolnay Klári Blanche-át óvta attól, hogy közönséges legyen - a közönségességet egyébként sem tudta elviselni -, alakját egyértelműen áldozatként fogta fel, s ehhez a kissé bágyadt, finoman fülledt hangulathoz hangolta az egész produkciót. Harminc év után is előttem van szinte minden pillanata, a megszólalások, a hangsúlyok, az enteriőrt áttörő fények, a zenei aláfestés - le, tudnám játszani magamban az egészet.

Szakemberek dolga lesz kimutatni, hogyan került aszinkronba a hetvenes évektől Vámos László rendezői alkata s a kort kifejezni igyekvő színházművészet.

De most még gyászolunk. A korai elmúláson merengve még egyszer adóznom kell az emberi tisztességnek. Ritka erény ez manapság. Eszembe jut, milyen gyakran emlegette azt a színházvezető típust, aki napjait a színházban tölti, szinte ott él, nem tart fogadóórát, mert mindig mindenkinek megtalálható, személyesen foglalkozik minden egyes ember művészi, anyagi, családi és pszichés gondjaival, és egyáltalán, „képes napi tizenhat órát piruettezve, mosolyogva, kezében selyemkorbáccsal táncolni a szakadék mellett, esetleg fölött". Apukának nevezte az ilyen színházi embert.

Ő volt az.